

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies nonus et decimus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1925

De B. Ludovico Morbiolo Confessore Bononiae Commentarius Praevius

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72556](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72556)

VITA **runt** ad conventum Silvarum ordinis fratrum beate Marie de Monte Carmeli, qui est ex opposito ipsius castri Signe, ad quandam fratrem dicti ordinis famosum valde in sanctitate et vocatum fratrem Petrucium (1), qui fuit prior provincialis in sua provincia Tuscie: qui habito ipsius consilio, in primis omnes confessi sunt et sunserunt sacramentum corporis Christi de manu ipsius fratris Petrucci preter unum ipsorum, qui vocabatur Morozzo Tendi Mori de Signa, qui mendaciter dixit se fore confessum. Et post omnes induti sunt panno albo, et promissa fide inter eos, quod unus in opus pietatis non deficeret alteri nec cuiquamque alteri ² egenti iuxta suam possibilitatem, circuibant per castrum Signe, discurrebant ³ per comune et teritorium Gangalandi et perambulabant usque ad castrum Empoli (2), Montis Lupi (3) et per omnes regiones illas, subvenientes et iuvantes omnes quotquot reperiebant male se habentes tam in spiritualibus quam corporalibus operibus, quorum multi melius se habuerunt. Cum hiis igitur sanctis ⁴ operibus suam ducerent vitam, contigit, quod processio generalis, videlicet multarum villarum et castrorum, fieret et reduci post multos discursus ad Signam in ecclesia plebis, ubi est sepultum venerabile corpus beate Iohanne, et ibi sunt celebrata missarum solemnia, clamantibus populis ad Deum, ut pestis cessaret

ad subsidium peste infectorum congregatos,

unus non confessus,

et ut Deus propitius esset eis. Sacerdos vero, D qui missam celebrabat, dedit populis utriusque sexus reliquias, scilicet bracia beate Iohanne, ad obsculandum; et cum predictus Morozzo, qui non solum hiis diebus <non> fuerat confessus, ut mendaciter dixerat, ymo nec ante per annos XX, vellet aporinquare ad sanctam reliquam beate Iohanne et ipsam cum ceteris obsculari, retrocessit per passus plures, quasi ut homo repulsus ac ⁵ retrocessus et cum a consotiis increparetur et induceretur ad accessum ⁶ ad obsculum, iterum secundo aporinquare, et cum prope sanctam reliquam esset et plures etiam passus et plures prioribus simili modo et retrocessisset et cum tertio aporinquaret, vehementior fuit eiusdem retrocessus, et sic graviter ad terram cecidit, et cum tanto strepitu et terribili sono quod apparuit, quod magna pila caderet: quasi homo violentissime impulsus et ad terram a demone prostratus; qui a suis erectus, confessus est peccata sua multa coram populo enormia valde, et quomodo per XX annos non fuerat confessus. Et post infra tres dies moriebatur. Ostendit igitur Deus, quam graviter sit puniendus, qui ad sua sancta accedit male cum ipso dispositus, et quam pretiosum et sanctum sit atque veneratione dignum pretiosum corpus beate Iohanne.

ad obsculandas reliquias accedens

tertio repellitur

et confessus moritur.

² auteri S. — ³ discurebant S. — ⁴ santis S. — ⁵ ad prius S. — ⁶ accessum S.

(1) De fratre illo Petruccio haec habet SOLDANI, op. c., p. 58: « Fra Petruccio (così chiamato per soprannome) che fu il primo loro direttore, aveva nome Pietro di Lapo, e morì nel medesimo anno, come apparisce nel Libro dei morti Carmelitani della Provincia di Toscana alla p. 21, num. 26: *Frater Petrus Lapi Sacerdos, et Confessor famosus, obiit in Conventu Silvarum anno 1348, fuit Provincialis duobus annis, et in tertio capitulo resignavit officium Provincialatus.* Ho detto, come per soprannome si chiamava F. Petruccio, perchè nell' indice del medesimo libro in vece di vedervi espresso *F. Petrus*, si legge *F. Petruccius*. E dal predetto Libro apertamente

si deduce, come il detto F. Petruccio era stato Provinciale del suo Ordine avanti, e non dopo il 1348, come si legge nel testo latino. » Errore enim factum est ut vox *postea* insereretur. Anno 1336 Provinciale designatum esse fratrem Petrum Lapi constat ex Actis Capituli generalis illius anni: « Ordinato provincialium: ... Tuscie fr. Petrum Lapi. » (*Acta Capitulum generalium Ordinis Fratrum B. V. Mariae de Monte Carmelo*, ed. G. WESSELS, t. I, Romae, 1914, p. 33; cf. *ibid.* in annot., locum Necrologii Florentini paulo aliter relatum). — (2) Empoli, prov. di Firenze. — (3) Montelupo, prov. di Firenze.

C

F

DE B. LUDOVICO MORBIOLO

CONFESSORE BONONIAE

COMMENTARIUS PRAEVIUS

C. AN. 1485

H. D.

§ 1. De fontibus historiae B. Ludovici.

De beato Ludovico scripserunt

1. Primus et praecipuus e scriptoribus qui B. Ludovici Morbioli gesta litteris tradiderunt, fuit Baptista ille Hispaniolus « sacrae theologiae doctor, philosophus, insignis poeta et orator celebrissimus (1) », a patria Mantuanus vocitatus. Is, anno 1448 natus, Carmelitarum institutum am-

plexus est anno circiter 1466. Lector in monasterio Sancti Martini Bononiensi anno 1472 constitutus, ad prioris officium in conventu Mantuano gerendum vocatus est anno 1479/1480. Vicarius generalis Congregationis Mantuanae electus est anno 1483, ad quod munus iterum assumptus est anno 1489, et quater deinceps ann. 1495, 1501, 1507, 1513. Eodem anno 1513 totius Ordinis Carmelitani generalis electus, triennio post Mantuae, cum fama sanctitatis obiit (2). Plurima latine conscripsit

Baptista Mantuanus,

(1) Ita TRITHEMIUS in *Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum*. — (2) Florido AMBROSIO, *De*

rebus gestis ac scriptis operibus Baptistae Mantuani, Torino, 1784; W. P. MUSTARD, *The Eclotum*

A tum soluta oratione, tum maxime versu, quae olim in omnium manibus erant et prelo saepius repetita fuerunt; quorum in numero est Vita D. Ludovici Morbioli, Innocentio papae VIII (1484-1492) dicata. Scripta est ante 4 iulii 1489, quo die concessa est fratribus Congregationis Mantuanae ecclesiae Sancti Chrysogoni de Urbe (1). Ultimis enim carminis versiculis a summo pontifice pro suis postulata Romulea Urbe donari (v. 495). Iam, si verum est B. Ludovicum anno 1485 e vivis excessisse, intra annos 1485-1489 Vita eius conscripta est. Ludovici Morbioli gesta narrare aggredditur Baptista tum ut pontificis, cuius familiaritate utebatur, laudes canat eidemque munusculum offerat (vv. 4, 496), tum ut sollemne iudicium impetret quo Ludovicus sanctorum albo inscribatur (v. 487-490). Nulla usus est beati Vita, et quae affert tum ipse suis oculis vidisse censendus est quando Bononiae commorabatur, tum a testibus audisse quae postea acta sunt. Gesta enim Ludovici, licet alienis intermixta evagationibus, distincte profert et simpliciter, immo, ita ieiune rationem vivendi ab eo usurpata exponit, ut in his nihil sibi indulisse videatur eorum quae poësis licere inter omnes convenit. Vita Ludovici Morbioli tum seorsum edita est, tum inter opera Baptistae Mantuani, quae saepius recusa sunt (2). Nos praecipue usi sumus editione Vitae quae Davenportiae anno 1497 prodit (3) et emendata illa operum recensione quam anno 1513 Iodocus Badius Ascensius cum amplissimis suis et aliorum commentariis protulit. Et hanc quidem in edendo libello secuti sumus (4).

2. A primario Baptistae testimonio seiungenda non sunt instrumenta nonnulla quae suis locis afferimus, et binæ ab ipso beato conscriptae epistolae, quas edidit I. B. Melloni, et quarum prior missa fuit sapienti iuveni Antonio de Murbiolis fratri suo honorando Bononiae. Da Vinexia a di 20 (al. 10) di dextembre 1462, altera ad eundem directæ est die 23 dextembri 1471 a Lodovico de Morbiolo in Roma (5).

3. Mantuano proximus est Leander degli Alberti (6), qui vivo Ludovico natus est Bononiae anno 1479, eius tamen conversatus testis non fuit. At plurima sane a testibus audire potuit et cultus in vita suis oculis videre. Non spernenda ergo sunt quae Mantuano addidisse videtur. Haec autem de beato scribit in opere suo, hactenus inedito, Storie di Bologna, tom. III, decadis V, libro VII, ad annum 1485: 1485. Alii 7 di novembre passò all' altra vita Lodovico Morbiolo con gran fama di santa vita, perchè già dodici anni

haveva pigliato un habito molto aspero di vivere. Andava scalzo, senza cosa alcuna in capo, vestivasi di una veste bianca di panno grosso, lunga oltre mezza gamba con una croce di panno rosso nel petto, havendo dal collo pendente una banda di panno da ogni lato tanto quanto era la lunghezza della veste. Così sempre vestivasi da ogni stagione, eccetto che ne' tempi asperi del verno haveveve portato una bereta leggiera, ma imperò rade volte. Portava nella mano una crocetta di legno con il librizzuolo dell' ufficio della madonna. Ero il suo cibo poco et grosso in casa di Paulo Luppari et dormiva in terra sopra una semplice stuoja tenendo un sasso sotto il capo in vece di guangiale. Nella picciola stanza, ove si riposava vedevansi molti capi et ossa di huomini morti. Essortava le persone non solamente in Bologna, ma anchor altrove a lassiar li peccati et redurse ad Iddio. Accompagnava li sententiati alla morte, ammonendoli alla patientia et a sostener fortemente la morte per remissione de suoi peccati. Hor essendo mancato di questa vita, da tutta la città fu tenuto esser passato in vita eterna. Et per tanto fu sepolito in una sepoltura nel cimiterio di S. Pietro. Poi essendovi gran concorso di popolo et parendo che Iddio facesse nel inferni gran gratie per suoi meriti, parve al vescovo quindi si dovesse portare nel confessionale di detta chiesa, et fecelo più honoratamente seppellire, ove hebbe gran concorso di popoli lungo tempo, come io mi ricordo essendo fanciullino (7).

4. Qui deinceps ad annum usque 1780 Vitam B. Ludovici enarraverunt, a Mantuano jere solo pendent. Editioni Surianae quae anno 1580 prodit opera Iacobi Mosandri, inserta est, ad diem 28 octobris, Vita divi Ludovici Morbioli Bononiensis ex carminibus fratris Iohannis Baptistae Mantuani Carmelitae ad Innocentium octavum pontificem compendio conscripta per Carolum Sigonium virum doctissimum, quam ad nos misit illustrissimus cardinalis Gabriel Paleotus episcopus Bononiensis (8). Anno 1586 edita est a I. P. Chizzola, Ordinis Carmelitarum, Vita B. Ludovici (9), praedicto cardinali Paleotti dicata. Varii etiam prodierunt currente saec. XVII et XVIII libelli sub titulo Compendio della Vita del B. Lodovico Morbioli (10). Qui historiam civitatis Bononiensis ad saec. usque XV perduxerunt, P. Vizani ad ann. 1472, C. Ghirardacci ad ann. 1485, Fr. Negri, I. I. Brocchi, A. F. Ghiselli ad ann. 1472, B. Ludovici mentionem fecerunt (11). Scriptores Ordinis Carmelitarum B. Ludovicum suis

AUCTORE
H. D.

E

alii.

F

Leander
Alberti,

gues of Baptista Mantuanus (Baltimore, 1911), p. 11-40. Anno 1885 probatus est cultus Baptistae Mantuano exhibitus. FANUCCHI, *Della vita del B. Battista Spagnoli* (Lucca, 1887), p. 217. — (1) E. MONSIGNANUS, *Bullarium Carmelitanum*, t. I, p. 407-409. — (2) De editionibus saec. XVI antiquioribus, M. PELLECHET, *Catalogue général des incunables des bibliothèques de France*, t. I, n. 1758-1815. Notissimae sunt operum editiones Parisiensis Badii Ascensii ann. 1507, altera eiusdem ann. 1513 et editio Antverpiensis ann. 1576. — (3) HAIN, 2390; PELLECHET, 1815. — (4) *Primum operum B. Mantuani tomus in quo sunt commentarii Murrhonis, Brantii et Ascensii haec illustrata...*, fol. 239-246v. — (5) MELLONI, *Atti e memorie degli uomini illustri in santità nati e morti in Bologna*, cl. II, t. III (Bologna, 1780), p. 416-18. Habetur in codice 82 bibliothecae Univer-

sitatis Bononiensis «Copia di due lettere scritte di mano del B. Lodovico Morbioli Bolognese. (10 dicembre 1462 e 23 dicembre 1471)». SORBELLI, *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia*, t. XV, p. 105. — (6) G. MAZZUCHELLI, *Gli Scrittori d'Italia*, t. I (Brescia, 1753), p. 306-310; QUETIF-ECHARD, *Scriptores ordinis Praedicatorum*, t. II, p. 825. — (7) MELLONI, t. c., p. 424-25. — (8) *De probatis Sanctorum historiis*, t. V, p. 1076. — (9) G. P. CHIZZOLA, *Vita del beato Lodovico de' Morbioli Bolognese*, Bologna, 1586. — (10) MELLONI, t. c., p. 425; L. FRATI, *Bibliografia Bolognese*, t. I, n. 1311-1315. His adde: *Ristretto della vita del B. Ludovico Morbioli Bolognese del Terz' Ordine del Carmine*. In Vercelli, 1745, in-8°. — (11) MELLONI, t. c., p. 425-26; FRATI, num. 3195-3196, 3174, 3136, 8553, 3212.

Novembris Tomus IV.

37 fastis

AUCTORE H. D. *Justis solent inscribere; ita Lezana (1), Philippus a SS. Trinitate (2). Plurimos omitto quos reperies apud Mellonium; hic enim ceteris copiosius et aptius de beato nostro tractavit in Actis virorum sanctitate illustrium quibus civitas Bononiensis gloriatur (3); diligenter ipse collegit et tabulariis monumentisque patriis quaecumque ad historiam B. Ludovici eiusque cultum illustrandum conferre videbantur. Tanta sedulitate omnia rimatus est ut processus approbationis cultus anno 1842/1843 coram sacra Rituum Congregatione habitus, solo fere Mellonio nitatur.*

§ 2. De gestis deque cultu B. Ludovici.

De anno nativitatis eius.

5. B. Ludovicus annos 52 a nativitate, 15 a conversione vixit, teste Mantuano, qui tamen annos quibus natus est et e vivis excessit reticuit. Vizani (4) eiusque sequaces non pauci, Ferrarius, Bombacius, Sigonius, Spondanus, cet., anonymus etiam qui titulum in domo « de Lupari » posuit, Ludovicum anno 1472 obiisse opinati sunt (5) nullo, ut videtur, nisi documento. Quod minime componi potest cum instrumento anni 1474, quo Ludovicus filius quon... de Morbiolis (6), in vivis tunc fuisse ostenditur; Ludovicum enim hunc nostrum esse valde probabile est. Repugnat etiam computationi quae illum annos quindecim vitae asceticae asperioribus exercitiis vacasse asserit, quippe quae anno 1462, quo scripta est prima eius epistula (7), nondum auspiciatus erat. Contendunt alii cum cardinali Paleotti, in Archiepiscopali Bononiensi, annum emortualem 1480 fuisse, quibus suffragatur inscriptio litteris auratis marmori insculpta, et in atrio metropolitanae ecclesiae posita:

B. Lvdovico Morbiolo Bononiensi | viro vitae sanctimonia admirabili | mo[r]v[m] integritate miraculorvm | claritate illvstri. | Cvivs inclvta facta Baptista | Mantvanvs lvevlento carmine prosecvts est. | vixit an. LII. obiit V non. novemb. CIOCCCCLXXX.

Christvm dilexi, fovit me deniqve Christvs;

C Qvaesivi Christvm, Christvs et ecce mihi (8).

6. *Obstare videtur quod recentioris aetatis inscriptio est, nec deest suspicio notam temporis coniectura fuisse deductam ab homine ceterum parum attento qui pro V idus novembres, V nonas scripsit quamquam november quintum nonas non habet. Annum 1480 respuit Mellonius (9), quia minus apte quadrare videtur cum Mantuani effato:*

Iste suae nuper felicia tempora vitae clausit, et ad caeli limina fecit iter (vv. 83, 84), cum vox nuper de spatio annorum circiter decem vix intellegi possit. Porro, ita Mellonius, Vita Ludovici post annum 1489 concinnata sit oportet, cum in eadem de Zizimo, qui erat Baiazethi fra-

ter, coram pontifice salutationis causa admissio, D mentio sit perspicua:

Sancta procul positi subeunt tua limina reges et pedibus figunt oscula prona tuis (vv. 33, 34).

Iamvero Zizimum anno 1489 Romam advenisse in confesso est (10). Haec a Mellonio minus feliciter excogitata sunt. Praeterquam enim quod vox nuper etiam multo longius tempus nata est designare, de Turcarum principe verba Mantuani vix intellegere fas est, cum neque rex ille diceretur, et ipse recusasset ritu christianorum coram pontifice genuflectere eiusque pedes deosculari (11). Nequam ergo facta refert Mantuanus, sed usum, relectaque locum interpretatus est Ascensius, in scholio ad verba: Reges procul positi] ut imperatores et reges Neapolitani veniunt Romam ut per te confirmentur. Neglecto proin Mellonii argumento, restat nihilominus de anno 1480 non constare, quoniam nullo caeovo vel suppari documento comprobatur. Nullis, ut videtur, difficultatibus obnoxia est sententia Leandri Alberti qui beati vitam ad annum usque 1485 protrahit. Certam esse contendere non ausim, ceteris tamen anteponenda censetur cum post Mantuanum rebus narratis Leander proximus sit. Quam si amplectemur (12), cum annos quinquaginta duos vixerit Ludovicus (v. 473), anno 1433 natus sit oportet.

7. Patrem habuit Franciscum Antonii Morbioli, matrem Agnestiam, ut in variis instrumentis asseritur. Haec in vivis erat anno 1471; ille intra annos 1463-1468 obiisse certum est (13). Quattuor illi fratres fuerunt, Antonius et Gaspar, de quibus in epistula anni 1462 (14), Dominicus et Nicolaus; hic autem cum Ludovico et Gaspere nominatur in testamento quod anno 1468, professionem apud Olivetanos emissurus, condidit Dominicus (15). Horum tandem soror Bartholomaea anno 1464 cum Stephano Coradini matrimonio coniuncta est (16). Ludovicum nostrum uxorem duxisse certum est (17). Huius nomen se ex antiquo chronico habere testatur Negri: Un'altra chronica antica senza nome d'autore dice, che sua moglie fu Lucia di Giovanni Tura, donna di somma onestà e prudenza dotata, e così tollerante degli aggravati del discolo marito, tutto applicato al giuoco, alle meretrici et alla gola, dissipando la roba con pessimi compagni, che da tutti era riputata essempio singolare di vera pazienza (18).

8. In principio anni 1462 Ludovicus Bononiae adhuc commorabatur. Constat ex instrumento 19 Ianuarii huius anni (19). Mox autem Venetias abiit, ubi a canonicis regularibus Sancti Salvatoris hospitio exceptus, valida febris correptus est, quae ipsi salutis initium fuisse videtur (20). Quamdiu Venetias remanserit ignoramus, et praeter pauca quae narrat Mantuanus, et ipsius Ludovici epistolam Roma missam (21), de eius itineribus nihil

Eiusdem parentis et cognatis.

Venetis et Romae commoratur.

(1) Annales Sacri, IV, 9232. — (2) Decor Carmeli, t. I, p. 167. — (3) T. c., pp. 121-66, 416-27. — (4) Dieci libri delle historie della sua patria (Bologna, 1596), p. 410. — (5) MELLONI, t. c., p. 148, n. 1. — (6) MELLONI, t. c., p. 149, n. 2. — (7) Apud MELLONI, t. c., p. 416. — (8) BENEDICTUS XIV, De servorum Dei canonizatione, l. II, c. XV, n. 6: « a latere sinistro extra ecclesiae portam palatium archiepiscopale versus. » — (9) T. c., p. 150. — (10) RAYNALDUS, Annales ecclesiastici ab anno 1798, ad ann. 1489, nn. 1, 2. — (11) RAYNALDUS, l. c., n. 3; cf. BURCHARDI Dia-

rium, ed. THUASNE, t. I, pp. 336, 527; L. PAS-TOR, Geschichte der Päpste, t. III, p. 216-18. — (12) Amplexus est etiam S. MUZZI, Annali della città di Bologna, t. V (Bologna, 1843), p. 108. — (13) Ap. MELLONI, t. c., p. 124, nn. 6, 7. — (14) Ap. MELLONI, t. c., p. 416-17. — (15) MELLONI, t. c., p. 124, n. 7; p. 125. — (16) MELLONI, t. c., p. 126, n. 15. — (17) MANTUANUS, v. 237. — (18) MELLONI, t. c., p. 129, n. 21. — (19) MELLONI, t. c., p. 124, n. 6; p. 130. — (20) Epistula mense decembri 1462 scripta. Supra, p. 289. Cf. MANTUANUS, v. 141 sqq. — (21) Apud MELLONI, t. c., p. 418.

memoriae

A memoriae proditum est. Neque severioris paenitentiae initia certo anno affixa sunt. Si tamen ab anno obitus, puta 1485, quindecim illos Mantuani annos (v. 276) numeremus, quibus pane, pomis, nucibus et crudis oleribus vixit Ludovicus, anno 1470 hanc viam inivisse dicendus est. Pro lustris tribus annos duodecim notat Leander Alberti. Huius autem testimonium Mantuani assertis antependi nulla ratio est.

Fueritne
Ordinis
Carmelitarum
tertiarius.

9. Ordinis Carmelitani tertiarium fuisse Ludovicum passim legitur in huius religionis scriptoribus, eoque nomine a Gregorio XVI anno 1843 Carmelitis concessum est ut die 9 novembris officium proprium beato persolveretur (1); quod hisce Mantuani versibus (v. 185-88) nitè videtur:

Cum primum extincto coepit respicere mundo
in piceam vertit tegmina prima togam;
nec color artis erat sed vellere natus in ipso
qualia Carmelus tegmina verus habet.

His minime assertit Ludovicum Ordini Carmelitarum aliquatenus ascriptum esse, sed vestem assumpsisse ex panno non tincto, qualem fuisse contendebant verum Carmeli habitum. Haec melius perspecta erunt recordantibus litem exortam esse in Ordine, dum Mantuanus vicarii generalis munere jungebatur, de habitus colore. Iusserat summus pontifex Sixtus IV, litteris 13 aprilis 1483, universis fratribus et sororibus beatæ Mariæ Virginis de Monte Carmelo ut tunicas nigri coloris in posterum gestarent; decretum tamen pro patribus Congregationis Mantuanae vivae vocis oraculo suspensum fuerat. De his pontifex in litteris 26 maii anni 1484: Sane pro parte dilectorum filiorum Baptistæ Mantuani vicarii generalis et universorum fratrum Congregationis Mantuanae ordinis beatæ Mariæ de Monte Carmelo nobis nuper exhibita petio continebat quod, orta dudum inter eos ex una et dilectum filium Marcum de Monte Catino, dicti ordinis professorem et generalem procuratorem partibus ex altera (2), de et super colore habitus per fratres dictæ Congregationis gestandi, quem vicarius et fratres Congregationis praedictæ grisei et non tincti coloris iuxta antiquas dicti ordinis constitutiones, Marcus vero praedictus e contra habitum ipsum totaliter nigri coloris esse et per fratres dictæ Congregationis deferri debere asserebant materia quaestionis, nos causam, discordias, lites et quaestiones huiusmodi venerabili fratri Oliverio, episcopo Sabiniensi et dilecto filio nostro (3) Ioanni Baptistæ, tituli S. Caeciliae presbytero Cardinali dicti ordinis protectori, coniunctim audiendas, cognoscendas, componendas et fine debito terminandas, vivae vocis oraculo commisimus (4). Mantuanus igitur cum loquitur de toga cui color artis non erat (5) nihil amplius intendit quam, oblata occa-

B

C

(1) Bononien. seu Ordinis Carmelitarum. Concessionis et approbationis officii et missae in honorem beati Ludovici Moriboli (sic), Romae, 1843. — (2) Intellege: orta inter eos ex una parte et Marcum ex altera. — (3) Ed.: nostris. — (4) Bullarium Carmelitarum, t. I, p. 385-88. — (5) Vestimentum non tinctum, id est simplex. Cf. Chron. Laudunense, M. G., Ser. t. XXXVI, p. 450: « Hii se Humiliatos appellaverunt eo quod tincta indumenta non vestientes simplici sunt contenti. » — (6) Haec, quicquid sentis de Tertii Ordinis origine. Litteris 7 octobris 1452 Nico-

sione, suam de genuini Carmelitarum habitus colore sententiam asserere. Si enim ipsam Ordinis vestem, tanquam unus ex fratribus (6) gessisset Ludovicus, nullo pacto illam cum tunicis albenibus (v. 189) paucos post annos commutasset. Adde Leandrum Alberti, qui multis Ludovici indumenta describit, de Carmelitarum vestitu ne cogitasse quidem.

10. Ad Ludovicum nostrum refert quae ex chronicis decerpit C. Sigonius, cuius verba sunt: « Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo kal. decembris homo quidam laicus asello insidens, atque ingentem crucem ligneam manu ferens in urbem introivit ac quotidie extra ecclesias concionari instituit, foeda hominum flagitia increpans, iram Dei impendentem praenuncians ac mortales ad paenitentiam agendam adhortans. Itaque hominis admiratione adductus, ingens virorum ac mulierum numerus ei se applicuit. Neque enim cum agrestem admodum vilemque amictum haberet, quidquam ab ullo praeter vicium necessarium cupiebat. VII inde idus decembris urbe discessit, cum pridie malum ingens imminere civibus ostendisset. Quod quidem evenit, familia Caccianimicorum V idus prope ab inimicis suis deleta. Haec ex chronicis. Hic vero videtur fuisse Ludovicus Morbiolus, qui his temporibus simillimam huius vitam traduxit (7). » Utique Ludovicus, teste Mantuano (v. 345), asello quandoque vectabatur, manumque vexillum — cruciculam ait Leander Alberti — gestabat (v. 411). Obstat tamen hominis illius gesta describi tanquam peregrini, Bononiensis antea ignoti, et qui paucis apud eos diebus degerit. Fratrem Iohannem Mediolanensem, Ordinis Eremitarum S. Augustini, anno ineunte 1472 plebem Bononiensem eo fere apparatu adhortationibusque commovisse refert Negri (8), qui usus esse videtur chronico anonymo coaevo, quod in bibliotheca Vincentii Masi se legisse assertit Mellonius, qui exinde ea verba depromit: « Lo dicto anno venne a Bologna uno Fra Zoane da Milano, lo quale se deseava che l'era profecta, e predicò parichi zorni in Bologna et non predicava in ghiesa, perchè non era sagrato, et la soa predicatione si era, che se dovesse temer Idio, e molto tochava del Turco, e venia da Venesia et andava a Roma et alozò a Bologna in Ghaliera in chasa de Lodovigo Muzarello, e fè fare la processione et vestiva de selico et portava una crose grande de legno in mano e mai non l'abbandonava, e chavalcava uno asinello; e predicò dal spedale della Morte e a Sam Piero, dal Charobio, al Barachano, a li Servi, et disease che non manzava se non tre volte la setemana (9). » Uno ex fonte procul dubio fluxerunt quae tum Sigonius tum Negri afferunt, neque de Ludovico intellegenda sunt.

laus V constituit recipi posse ad habitum carmelitanum virgines, viduas, beghinas et mantellatas (Bullarium, t. I, p. 233). Tertii Ordinis virorum principia referunt ad Constitutionem Sixti IV, 28 novembris 1476, quam Mare Magnum nuncupant (Bullarium, t. I, p. 319). Cf. Hélyot, *Histoires des Ordres religieux*, part. I, c. 52. — (7) C. SIGONII *De episcopis Bononiensibus libri quinque* (Bononiae, 1586), p. 200. — (8) Annulli, apud MELLONI, t. c., p. 135-36. — (9) T. c., p. 135, n. 5.

AUCTORE
H. D.

Fratris
Iohannis
facinora
Ludovico
ascripta.

E

F

Fratris

AUCTORE *Fratris Johannis gesta a Mantuano in Ludovicum transferri potuisse non nego, quamquam hoc ipso anno 1472 Bononiam vocatus est. Quid si fratris Johannis exemplo accensus, eum imitari conatus sit Ludovicus noster?*

Dies obitus. 11. B. Ludovicum V idus seu die 9 novembris obiisse Mantuani diserta assertio est (v. 471). Diem 7 eiusdem mensis scripsit Leander Alberti, lapsu calami, ni fallor, quem Negri et Ghirardacci secuti sunt (1). Vita B. Ludovici apud Surium ponitur die 28 octobris, quod in manifestum Sigonii errorem — Mantuano enim utebatur — refunditur. Ubi enim V idus novembris scriptum erat, legit ille V kal. Hinc est quod Ferrarius, Castellanus, alii qui Surium legerunt, hoc die B. Ludovicum annuntiant. In ordine Carmelitarum festum translatum est ad diem 15 martii. Nam in martyrologio tum Calceatorum tum Discalceatorum nuntiatur Idibus martii beati Ludovici Morbioli, confessoris Carmelitae, cuius natalis dies habetur quinto idus novembris.

B Et: Quinto idus novembris Bononiae beati Ludovici confessoris tertii Ordinis Carmelitarum, poenitentiae laude et vitae austeritate illustris, cuius festum celebratur idibus martii (2).

12. Corpus beati viri depositum ante fores ecclesiae cathedralis (v. 475), post sextum vero annum in ipsam ecclesiam translatum est (v. 478) et quidem in templi confessione, ut habet Leander Alberti; statimque viri sanctitas miraculis comprobari coepit (v. 485). Quando autem, sedente cardinale Gabriele Paleotto (1566-1597), chorus et confessio basilicae vetustate obsolescentes diuturno et arduo opere in elegantiore formam redacta fuerunt, loci in quo B. Ludovici exuviae quiescebant memoria perit, neque unquam, etiam post sedulam anno 1759 institutam inquisitionem, reperiri potuit (3). Non tamen interrupta fuisse videtur in beatum virum fidelium veneratio, vel certe paucos post annos revixisse dicenda est. Beati enim effigiem depingi curaverunt a celeberrimo pictore Iulio Morina, et in ecclesia cathedrali collocarunt (4).

Processus de fama sanctitatis. 13. Postulante capitulo ecclesiae cathedralis, archiepiscopus Hieronymus Boncompagnus, postea cardinalis, anno 1654, processum de fama sanctitatis deque cultu immemorabili institui praecepit. Auditi autem sunt anno sequenti coram tribus deputatis testes sex I. B. Scali, vir nobilis, O. Artimini, mercator, M. Malvezzi, patricius Bononiensis, I. Bertolotti, notarius et causidicus, R. Ariosti, patricius Bononiensis, Petrus Refrigeri, mansionarius ecclesiae metropolitanae, omnes uno excepto, pene octogenarii, qui testificati sunt ex propria scientia et ex iis quae a maioribus audie-

D rant Ludovicum Morbioli beati titulo semper decoratum fuisse, imaginem eius, in ecclesia publica venerationi expositam, splendoribus circumdatam, antiquam haberi; circa eam vota appendi solita et die 9 novembris nonnulla festi signa beato exhiberi, quae omnia cum episcoporum tolerantia peragi solerent (5). Qui tamen processus nunquam ad finem perductus est, nec ab ullo Bononiensi episcopo lata est de cultu immemorabili sententia. «Quia tamen de ipsa cultus antiquitate, ita Benedictus XIV, nullus unquam dubitavit, permanet ille in sui cultus possessione, nec ulla de re mota est aut movetur controversia (6).» Saeculi elapsi anno XLII prior generalis Ordinis Carmelitarum huius cultus confirmationem a S. Sede poposcit, anno vero sequenti obtinuit cum concessione officii et missae in die festo, scilicet 9 novembris.

Cultus apud Bononienses. 14. Variis modis temporum decursu B. Ludovico cultum exhibuerunt Bononienses. In necessitatibus coram eius imaginebus populum preces fundere consuevisse, sanationes morborum et alia eius ope obtenta esse beneficia; anno 1665 argenteam lampadem collata stipe prope eius effigiem accensam; clericorum congregationem sub eius invocatione erectam fuisse ab aliis sedulo notatum est (7). Ludovici nomen inscriptum est catalogo sanctorum et beatorum Bononiensium edito anno 1582, paulo post in Archiepiscopali Bononiensi sub cardinali G. Paleotto (8), et ab anno 1717 in calendario Bononiensi, ad diem 9 novembris: Hodie est festum B. Ludovici Morbioli Bononiensis. Ex novissimo Proprio Sanctorum ecclesiae Bononiensis habemus eius festum nunc agi die 15 martii, ritu duplici, cum lectionibus propriis in secundo nocturno. Non in sola ecclesia metropolitana honor ei adhibitus, sed et in ecclesia Sancti Martini Maioris, Patrum Carmelitanorum Congregationis Mantuanae; in ecclesia Carmelitana dicta Sancta Maria delle Grazie; in oratorio publico vicino ecclesiae Patrum tertii Ordinis S. Francisci a caritate nuncupatorum (9). In domo quondam «de Lupari poi de' Magnani» in angusta cella quam olim incoluisse fertur, exposita erat eius effigies; cubiculum etiam in oratorio privatim mutatum fuit, et inscriptio haec collocata: In questa celletta per molti anni ha alloggiato e dimorato il B. Lodovico Morbioli nostro cittadino di Bologna, e qui morì alli 9 di dicembre (sic) 1472 (10). Etiam in domo Comitum Carrati (Borgo Nuovo), cum inscriptione: B. Ludovicus Morbioli Bononiensis. Obiit 1472, 9 novembris. Balthasar comes Carrati cognationis et devotionis ergo f.f. a. 1577. Magna cum veneratione custodiuntur binae B. Lu-

(1) MELLONI, t. c., p. 151. — (2) *Martyrologium Romanum*, Mechliniae, 1846, ad calcem. — (3) FUSIUS MELLONI, t. c., p. 157-60. — (4) De his multa in Processu anni 1842. In codice 82 bibliothecae Universitatis Bononiensis servatur «Proposizione diretta al M. R. Custode dell'immagine del B. Ludovico Morbioli Terziario Carmelitano venerato nella Metropolitana di Bologna.» SORBELLI, *Inventario*, t. c., p. 106. — (5) *Summarium*, ap. MELLONI, t. c., p. 160-61. — (6) *De Servorum Dei beatificatione et canonizatione*, I. II, c. XV, n. 7. — (7) MELLONI, t. c., p. 161-68, et Processu anni 1842. — (8) Anno 1594, p. 595. Cf. MELLONI, p. 157. — (9) Haec habentur in codice 82 bibliothecae Universitatis

Bononiensis: «Grazia miracolosa ottenuta per intercessione del B. Ludovico Morbioli Bolognese l'anno 1655» et «Memorie del B. Ludovico Morbioli raccolte da un sacerdote Carmelitano delle Grazie.» SORBELLI, *Inventario*, t. c., p. 106. — (10) MELLONI, t. c., p. 147, n. 9. Legitur in codice 82 iam dicto «Misura della celletta dove dimorò e morì il B. Lodovico Morbioli... ridotta in cappella, che tuttavia si conserva e si tiene in somma venerazione, posta nella via detta del Luccio, in una casa già de' Lupari, oggi del sig. Marchese Magnani, sotto la parrocchia di S. Maria del Carrobbio, disegnata l'anno 1740.» SORBELLI, *Inventario*, t. c., p. 106.

A *Lodovici epistolae, prior quae integra est, in basilica Petroniana, altera partim in ecclesia Sanctae Mariae «delle Grazie», partim in oratorio Sanctae Annae extra civitatem, in loco dicto Barbiano (1). In catalogo reliquiarum ecclesiae Sancti Peregrini, etiam B. Ludovici nescio quales reliquiae recensentur (2).* AUCTORE H. D.

(1) MELLONI, t. c., p. 163-66. — (2) MELLONI, t. c., p. 427.

VITA B. LUDOVICI MORBIOLI

A. B. BAPTISTA MANTUANO

E Baptistae Mantuani Operum editione Ascensiana an. 1513 (= A), collata editione Daventriensi an. 1497 (= B). Cf. Comm. praev. num. 1.

Ad Innocentium Octavum Pontificem Maximum cultissimi viri Baptistae Mantuani Carmelitae theologi de Vita divi Lodovici Morbioli Bononiensis carmen.

Laus pontificis; Maxime pontificum, triplicem qui fronte coronam
Et duo sacrata qui geris arma manu,
Nostra tuis impar meritis facundia nondum
Ausa est in laudes solvere vela tuas.

generis nobilitas; Crescat ut interea, quaedam leviora canemus;
Parva levem faciunt ad graviora viam.
Vadat ut audaci spaciosa per aequora cursu,
Discit in exiguo currere cymba lacu.

carmen ei dedicat Non igitur praeclara tuae primordia dicam
Gentis et excelsum nobilitate genus (1);
Non patriae innumerans dotes, quae sufficit una
Classe sua toto bella movere freto.
Bella movere freto, partosque referre triumphos,
Tam valide remos tractat et arma Lygur.

15 *Adria et Adriaci meminerunt littora ponti,*
Quam gravis a Lygurum venerit urbe furor,
Cum Genuae miles terram populatus et aequor,
Oppressit Venetos obsidione lares.

20 Praetereo ingenuos mores, mentemque benignam
Aureaque aegroti munera missa mihi,
Munera quae vires instauravere caducas,
Et quibus in longos it mea vita dies.

25 Quale refrigerium terrae solet imber adustae
Ferre, sub ardenti cum iacet aegra cane;
Tale dedit nobis fulvo piscator in auro,
Qui trahit ex alto retia plena mari (2).

30 Dona laborantem, rapidoque in vortice tortam
In placidos portus restituere ratem.
Praetereo summum terrae caelique favorem,
Et data virtuti praemia tanta tuae.

Tu regis aeternis immensum legibus orbem,
Et premis aequali colla superba iugo.

35 Sancta procul positi subeunt tua limina reges,
Et pedibus figunt oscula prona tuis (3).
Nec tamen in tanto tibi mens inflatur honore,
Sed vehitur placida mitis habena manu.
Haec et plura suis olim memoranda diebus,
Nunc sileant citharae languida fila meae;
Nunc lege, quae tenui resides excudimus orsu
Carmina, caelestis de pietate viri.

40 De pietate viri, cuius mirabilis ardor
Rettulit in priscum tempora nostra decus.
Ipsius illustrat praesentia saecula virtus,
Et levat ex imo tempora nostra loco.

45 Occiderat nostro divum reverentia saeclo,
Nullaque divinis gratia rebus erat.
Pro pietate dolus, pro religione libido
Venerat, ex toto fugerat orbe fides.
Numina ridebant homines, vanumque putabant
Vota dare auctori religiosa suo.

50 Iste Lycaonios¹ mores (4) in pallida mittens
Tartara, virtutes in sua regna tulit.
Qualis in Habramo pietas, vel qualis in ipso
Pectore sacrifici Melchisedecis erat,

55 Talis in hoc dum vixit erat; scelus omne subegit
Victor, honestatis protulit omne genus.
Huic erat humanum superans patientia morem,
Qualis in antiquae semine gentis erat,
Qualis in Aegypti patribus, qui rura colebant
Invia, et ardenti marmora cocta die.

60 Nomen erat sacro ductum Lodovicus ab amne (5)
Mystica cum tenerum diluit unda caput.
Morbiolus vero priscae cognomine gentis
Dicitur, hac omnis cognita voce domus.

65 Protulit, et teneris puerum nutrit ab annis,
Et natale solum Felsina docta fuit.
Felsina dicta fuit sermone Bononia prisco,
Metropolis Tuscae dum regionis erat.

70 Flamminios tractus Boii tenere² coloni (6),
Ex quibus haec urbi nomina facta ferunt.

¹ Lychaonios B; Lycaonias A., — ² tenueret B.

(1) Iohannes Baptista Cybo, patria Genuensis, cardinalis tituli Sanctae Caeciliae et episcopus Amalphitanus, 29 augusti 1484 pontifex renuntiatus est. — (2) Divus Petrus cum navicula, quae est nota aurei papalis. ASCENSIVS. — (3) Comm. praev. num. 6. — (4) Mores Lycaonios, id est perversos et fraudulentos, quales habuit Lycaon, Arcadius rex pessimus, hospites

suos necare solitus et ob id in lupum versus. ASCENSIVS. — (5) Ab amne sacro, id est a fonte baptismali. — (6) LIVIVS, XXXIII, 37, 3: «Inunctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsinam oppidum populates peragraverant.» Cf. HOLDER, *Alt-Celtischer Sprachschatz*, I. v. Bononia.

Prisca

- VITA Prisca novi casus mutare vocabula possunt,
Et fieri novitas a novitate solet.
Tunitium¹ nunc est, Byrsam dixere priores (1),
Urbs nova nunc (2), olim Parthenopea fuit; 135
75 Maenia quae veteri fuerant Bizantia voce
Inclita Romani nomina regis habent.
e gente
obscura;
Gens huius nec clara fuit, nec nominis expers,
De medio urbanae sanguine plebis erat.
Non robusta nimis, sed nec sine robore membra², 140
mediae 80 Non nimis assurgens, nec breve corpus erat³.
staturae
fuit et
forma
decorus;
Forma decens homini, coma mento et vertice ni-
Crispaque caesaries, oraque fusca parum. [gra
Iste suae nuper felicia tempora vitae
Clausit, et ad caeli limina fecit iter.
85 Ultima servivit studiis melioribus aetas
Immundas habuit prima iuventa manus.
Namque venenosi sensit contagia mundi,
Et vada lethaeae pene subivit aquae.
ab ineunte
aetate
90 Prima malis oritur circumdata moribus aetas,
Et movet in mentes plurima bella novas.
Sordet, et est ingens scelerum sentina iuventus,
Nec patitur frenos, nec iuga ferre potest.
Ipsa potest toti tenebras inducere vitae,
Et vitiiis canos commaculare suis.
95 Est fera, nec leges, nec publica iura veretur.
Saevit, et indomiti more superbit equi.
Est igitur primum duris arcenda lupatis⁴
Atque gravi semper sollicitanda metu,
Ne ferat in praeceps hominem, subigenda flagellis, 160
100 Excrucianda siti, conficienda fame.
Adde, quod humanum rabies temeraria Ditis
Fallit inaudita calliditate genus.
Hic iuvat inferni rivos ostendere fontis,
Qui Stygis in mundum flumina nigra ferunt. 165
ambitioni, 105 Ambitiosus honos, et opes, et faeda voluptas,
Haec tria pro trino numine mundus habet,
Haec⁵ sunt praecipites furiae, quibus utitur ardens
Orcus, et in terram seminat omne scelus.
Hic rapuit misero Saphiram cum coniuge vortex, 170
110 Terraque mendaces condidit una duos.
Haec obscura pium mersit Davida vorago;
libidini, Hinc Salomon praeceps ivit in omne nephas;
Absalon elati furis agitatus honoris,
Flebile de querna fronde pependit onus. 175
C 115 Haec pariunt rixas, rabidis fora litibus armant,
Haec acuunt acri Martia bella sono.
Haec adigunt duros hominem tentare labores,
Et maris et terrae sollicitare solum.
Huc humana suos vertit prudentia sensus, 180
120 Huc homines curas, et sua vota ferunt.
Te quoque certarunt hi tres, Lodovico, tyranni
Perdere, et in Stygios praecipitare lacus.
Sunt maris et terrae divisa pericula nobis,
Quenque suae Syrtes et sua Scylla manet.
et avari- 125 Illicitis virides lucris pessundedit annos,
tiae
deditus
fuit;
Et vigil iniustas accumulavit opes,
Fingere, fraudari, fictos componere vultus
Doctus, et incautos illaqueare pedes.
Qualiter hiberno lupo insidiatur ovili,
130 Ad tepidum matris dum cubat agna latus,
Taliter ad nummos hic invigilabat et istud
Eximia dignum laude putabat opus.
D Mercurii tales memorant sub sidere nasci:
Versutos, duplices, foedifragosque viros.
Callidus ad merces fuit, ingeniosus ad aurum,
Nec minus in Veneris gaudia pronus erat
Talibus insidiis clausus languebat, et istis
Artibus ingenium se juvenile dedit.
Affuit indulgens summi clementia patris,
Et Stygio lapsus traxit ab amne pedem.
Saeva virum caeco febris circumdedit aestu, 190
Intimaque invasit fervidus ossa calor.
Procubuit lecto, gemitus lamentaque surgunt,
Et trepidant alto saucia corda metu.
145 Arida lingua sitim patitur, suspirat anhelum
Pectus, et alternis vocibus ora gemunt.
Morte premi, venisse putat sua fata, diemque
Funeris, et vitae tempora summa suae.
Vertitur ad superos, et numina sancta precatur
ad Deum
convertitur
150 Votaque dat. Res est relligiosa⁶ timor.
Sic quoque Franciscus tenebras pallentis Averni
Fugit, et est tali raptus in astra modo.
Sunt qui blanditiis, sunt qui terrore vocentur,
Et tamen hos omnes spiritus unus agit.
155 Blanditiis Simon, flammis et fulgure Paulus,
Qui fuit ex acri fulmine pulsus equo.
Aegra caro prodest animo, defuncta revixit
Mentis ab aegrotto corpore nata salus.
Mens oculos in se vertens sua vulnera vidit,
160 Erubuit, sordes ingemuitque suas.
Aetheream pulsa vidit calligine lucem,
Et nova de caeli splenduit arce dies.
Mox furor est extinctus opum, deleta voluptas
Noxia, mundani pulsus honoris amor.
165 Ars hominem divina novum formavit, ut ipse
Ad veras patriae nos animaret opes,
Esset ut⁷ ignavos homines qui posset ab Orco
Flectere, ad aeternae limina sancta domus;
Huius ut exemplo posset respiscere demens
Felsina, et errori ponere frena suo
Felsina quae rixis et fuso sanguine semper
Sordet et aeterna seditione fremit,
Felsina quae turget fastu distenta superbo,
Felsina avariciae luxuriaeque parens.
175 Hic tibi monstravit sanctae compendia vitae
Atque breve ad caelos insinuavit iter.
Sic Deus Albertum Drepano concessit (3), ut omnis
Insula per monitus iret et acta senis.
Illum magnus Eryx, illum Lilybaeus honorat
180 Et vada Messani libera facta maris.
Sed mihi nunc esset plectro meliore sonandum,
Nam modo virtutis singula facta canam.
Haec erat heroo res extollenda cothurno,
Nec fuit imparibus commemoranda modis.
185 Cum primum⁸ extincto coepit respiscere mundo,
In piceam vertit tegmina prima togam.
Nec color artis erat, sed vellere⁹ natus in ipso,
Qualia Carmelus tegmina verus habet (4).
Post aliquot coepit tunicis albenibus annos
190 Vestiri, et cultu pauperiore tegi.
Sed neque mox abiit summam virtutis in arcem
In loca maturo se tulit alta gradu.

¹ Tunicium B. — ² (sed - membra) non imbecilia multum B. — ³ membra nec immensum nec bre-

ve corpus erat B. — ⁴ luparis B. — ⁵ haec B. — ⁶ relligiosa B. — ⁷ et B. — ⁸ prius B. — ⁹ velere B.

(1) Immo vero Carthago. VERGIL. *Aen.* I. 367. — (2) Neapolis. — (3) De S. Alberto Drepanensi, *Act. SS.*, Aug. t. II, p. 215-26. Hic,

vivente Mantuano, anno 1476, sanctorum honores assecutus est. — (4) *Comm. praev.* num. 9.

- A Ut maiora potens sumebat robora virtus,
Sic magis in corpus durus et asper erat.
195 Arbor ut ex ima radice valentior exit,
Durior est cortex, asperiorque liber.
Haec duo crescebant pariter, surgebat in horas
Corporis asperitas cum probitate simul,
Sicut ubi aequaevae vitis coniungitur ulmo
200 Utraque certatim tollit in astra caput.
Ipse decembrales brumas, et frigora Iani,
et tenuem etiam in hieme;
In rudibus pannis simplicibusque tulit.
Calce tulit nudo gelidi grave sydus aquari,
Frigore concretis cum Padus albet aquis.
205 Calce lutum nudo, glaciemque ferebat et imbres,
Tergaque saxosi pulverulenta soli.
Forsitan obiicis nudis incedere plantis,
Qui Meroës habitant Aethiopumque domos,
Et qua Nilus agros pingui faecundat arena,
210 Qui nigro pluvias a Garamante vehit (1),
Qua vetus extruxit Babylona Semiramis urbem, 270
Tygris¹ ubi Armenias in mare volvit aquas.
Scimus, et haec illis placidi clementia caeli
B Dona locis fecit, temperiemque dedit.
215 Illic perpetuo vestitur gramine tellus,
Semper et assidui munera veris habet,
Semper alunt Arabes redolentia cinnama² campi,
Semper habet felix pinguis tura solum,
Humida semper habent tepidae sua balsama val-
220 Semper habet violas, lilia semper humus; [les,
Illic rura vides nullis albere pruinis,
Ferre licet nudos illa per arva pedes.
Nostra nimis gelidam regio declinat ad Areton,
Terraque sub sterili languet adusta gelu.
225 Nos nimium flatu Boreas infestat acuto,
Et vincunt Scythicas frigora nostra nives.
Vidimus astricto rapidissima flumina tergo
Ferre viros longis plenaque plaustra viis.
Pertulit aestivos nudato vertice soles,
230 Atque caloriferae morbida signa canis.
Vestibus attritis inopes circumdabat armos,
Qui prius ardenti murice clarus erat.
crines alii incompitos;
Impexi capiti crines, impexaque barba,
Oraque neglectae rusticitatis erant.
235 Expulit argenti zonam splendore nitentem
Funis in immunda forte repertus humo.
coniugem deserit;
Coniuge deserta viridi cui nupserat³ aevo,
Duxit ad extremam tempora casta diem.
Et quia non est fas gratis dimittere nuptam,
240 Plerique hoc illi non licuisse volunt.
Sed scelus est, homini scelus hoc impingere sanc- 300
Nam quaecumque fuit causa, pudica fuit. [to,
Sedibus incertis errans aliena subibat
Tecta, sibi propriam non tulit esse domum.
in Pauli 245 Urbe vagus, tandem Lupari intra limina Pauli (2)
Lupari do- Fecit in obscuro villa claustra loco.
mo latitat,
Nec domus ampla fuit, verum brevis, atra, latens-
Mansio, et in media vix adeunda die. [que
Legerat hoc, veteris mores imitatus Alexi,
250 Hospitium pallens, multiforemque casam.
Maesta sepulturae fuit haec pallentis imago,
- Sic potuit fati flebilis esse memor. VITA
Sic potuit multos animi compescere motus,
Et stimulos tali debilitare modo.
255 Hac resecare solent sancti mala gramina falce,
Et nimis ardentem mortificare focos.
Lectus humus, vel strata solo sarmenta, vel asser
Durus, et ad nudam pallia dura cutem. humi cubat
Sternebat fragilem stipulam, cum molle graba-
260 Debilibus membris posceret aegra caro. [tum
Sic cum sanus erat, sic cum languore cubabat,
Vita fuit paulum deliciosa scelus.
Cervical non mollis anas, non plumbeus anser, lapide pro
Non dedit exuto vellere tonsa pecus; cervicali
265 Sed lapis, aut rigida convulsus ab arbore truncus, utitur;
Ne premeret segni membra quiete sopor.
Longa fames macie tenues affecerat artus,
Crispabatque cavam pallida ruga cutem.
Neve famescentem caperent obsonia linguam,
Ibat in appositas multa favilla dapes.
Neve putes solitum lautis accumbere mensis,
Altius haec repetam, lucidiusque canam.
Pinguibus abstinuit, nec viscera contigit ore
Ne fieret menti seditiosa caro. carnibus abstinet,
275 Panis, poma, nuces⁴, hortensia gramina raro
Cocta, cibus lustris ista fuere tribus.
Gramina si coxit nunquam tamen unxit olivo,
Nulla dedit ventri gaudia, nulla gulae.
Squammiferum forsitan voluit si mandere piscem,
280 Torruit ardenti prandia parca foco.
Victus erat, qualem mundo primaeva recenti
Terra dedit, salso non vitiata mari,
Ante ratem Noes, et fluctus ante marinos,
Quam iuga fatalis ferret in alta liquor.
285 Tunc erat agresti simplex sub cespite vita,
In lare fumoso pauperibusque casis. victu agresti usus
Tunc gula parcebat gregibus, secura cubabat
Turtur, et insidias non metuebat aper.
Si pecus occiderat senio, morsuve luporum
290 Forsan et audaci si fera capta manu,
Tergore direpto⁵ nudatis viscera costis (3)
Dilanianda⁶ feris. alitibusque dabant.
Pellibus hirsutos velabant⁷ corporis artus,
Massagetas contra, Bystoniasque nives (4). F
295 Nulla peregrino rutilabat murice lana,
Nam neque tingendi velleris usus erat. ad normam antiquorum.
Vestis erat, qualis pecori color ante fuisset;
Pastor erat gregibus concolor ipse suis.
Carica, iuglandes, communia pabula mensae,
Divitibus priscis, lactea massa favi.
Nunc autem rapidi diffusa licentia ventris
Gramen, avem, pecudes devorat atque feras.
Non mare, non tellus satis est, invaditur aër,
Praedaque victricis sunt elementa gulae.
305 Crescit aqualiculus (5), pingues lemargia (6) vultus
Pingit, et ad ventris pabula semper hiat.
Hinc Venus, et Veneris proles, et inertia surgit,
Mens hebet, ars dormit, ingeniumque labat.
Sed ne forte suo nimium de calle recedat,
310 Deserat excursus versa carina vagos.

¹ Tigris B. — ² cinnama B. — ³ (c. n.) quam duxerat B. — ⁴ nuses B. — ⁵ dirrepto B. —

⁶ dillanianda B. — ⁷ vellabant B.

(1) Garamantes, populus Libyae interioris. —
(2) Paulus Lupari, notus ex instrumento 17 augusti anni 1475. MELLONI, t. c., p. 139, n. 12. Cf. DOLFI, *Cronologia delle famiglie nobili di Bologna* (Bologna, 1670), p. 482. — (3) VERG., *Aen.* I, 211: «tergora deripiunt costis et viscera

nudant. » — (4) Bistones, populus Thraciae. —
(5) ISIDORUS, *Orig.* XI, 1, 136: «Aqualiculus... proprie porci est, hinc ad ventrem translatio.» — (6) Lemargia, id est gula et crapula. ASCENSIUS.

- VITA Summa fuit genio fraudes inferre voluptas,
 Et parco Veneres extenuare cibo.
Voluptati bellum indicit; Pocula flumen erat, liquido vel flumine Bacchus
 Debilis, et cyatho frigida vina brevi.
 315 Terra est omnipotens, fit inutilis aequore Bacchus 375
 Propterea nautis praeda iocusque fuit.
 Noctibus in lachrymas oculos, in verbera pectus
 Solvit, et admissi criminis ultor erat.
 Corde graves Christi poenasolvebat amaro,
 320 Membraque crudeli dilacerata¹ manu,
 Vincula, et innocuo currentes sanguine rivos,
 Vulnera, et in sacrum spicula fixa caput,
 Imbre graves oculos, humentem caede columnam,
 Et madidam fluidi rore cruoris humum.
 325 Raptus² imaginibus numen conceperat istis,
 Plenaque divinae pectora lucis erant.
pro pauperibus stipem erogat; imagines sculpsit; Pro miseris mendicus erat, pro paupere quaestor,
 Divitiis inopes saepe iuvabat inops.
 Languida ne fessam sopirent ocia mentem,
 330 Sculpebat facili candida signa manu.
 Effigies albo sacras signabat in osse,
 Caelestes imitans mente manuque viros.
 Ossibus illorum vultus sibi reddere mores
 Doctus, in officio sanctus utroque labor.
 335 Ne levis incautam tentaret gloria mentem,
 Suspectum armato milite clausit iter.
 Namque ea virtutum surgit de semine pestis,
 Foetus ut e pingui noxius exit humo.
 Saepius in vanas transit vindemia frondes,
 340 In lolium segetes degenerare solent.
 In vitium, nisi sit virtus abscondita, transit,
 Et spoliat mentes gloria vana pias.
 Ipsa suis igitur metuens hunc frugibus imbrem,
 Invenit facilem sedula cura modum.
plebis ludibria quaerit; 345 Nam modo per vulgus pando vectatus asello
 Ibat, et urbanae fabula plebis erat (1).
 Vimine nunc duplici compressus acumina linguae
 Per fora communis publica risus erat.
 Nunc in vincla manus mittens, ad colla capis-
 350 Effigies capti vera latronis erat. [trum, 410
 Saepe suos hostes bonus hoc stratagemate miles
 Vicit, et ex pugna saepe rediit ovans.
 Artibus his curas legi subdebat inanes,
 Ista rebellantis vincula carnis erant.
 355 Dignior est qui se, quam qui fortissima vincit
 C Oppida, nec virtus altius ire potest.
 Est hominum natura ferox et dura, leonum
 Impetus est levior, tigridis ira minor.
 Centauros, hydram, Lapithas³ Nemeaeque leonem,
 360 Cacum, et Gerionem aripedemque feram (2),
 Phlegreos, Erycem⁴ (3), volucres et Amazona for-
 Antaeum, Hesperides Oebaliosque lares [tem,
 Et geminos angues, Acheloida cornua, Troiam,
 Alcides domuit tergeminiisque canem.
 365 Omnia qui domuit Veneri servivit et irae.
 Pertulit hoc nullo victus ab hoste iugum.
 Discite quos ducit per sordida lustra cupido,
 Quos vaga per parvum⁵ semita flexit iter,
 Discite quas leges honor; et quae lora voluptas
 370 Poscat, ad iniustas quod medicamen opes. 430
- Vertite per gressus hominis vestigia sancti, D
 Vos feret in mores orbita sancta pios.
 Haec mala prosperitas grandem latura procel-
 Ducit ad ignoti stagna vadosa freti. [lam
 Flectite vela citi⁶, loca iam male tuta videntur,
 Excitat iratos Scylla propinqua canes.
 Sancta per hunc sacri crevit reverentia cultus, SS. Sacra-
 Et pietas miro floruit aucta modo. menti
 Namque⁷ saluferi corpus venerabile Christi cultum
 380 Exigua vetuit religione coli.
 Candida solenni celebrentur ut orgia ritu,
 Instituit taedas, multiplicesque focos.
 Ardentes statuit lichnos⁸ altaria circum, instructis
 Ut sacer accenso luceat igne locus (4). luminibus
 385 Summa Dei claram poscit sibi gloria lucem, auget;
 Flamma Deo debet caelitisque dari.
 Sicut enim tristi nox est aeterna sub Orco,
 Perpetuam caeli sic habet aula diem.
 Taliter immensos superum testatur honores,
 390 Nec minimum lux est religionis opus.
 Ardentes pedibus nudis orabat ad aras,
 Ipsa premens nudo marmora nuda pede. E
 Interea tremulo torpebant frigore membra
 Et sensim penetrans ibat in ossa rigor.
 395 Fervida divino virtus accensa calore,
 Durabat nullo diminuenda gelu.
 Illecebras vitae molles Deus odit, Olympi
 Clausa voluptati desidiaequae domus.
 Sicut in ardenti Phoenix se collocat igne,
 400 Ut reparat vitae tempora longa suae,
 Sic meditans longos caeli Ludovicus honores,
 Omne laboriferum sponte subivit opus.
 Nec tantum⁹ exemplo, verum et sermone vocabat rudes
 Ad superum turbas limina sancta rudes. docet;
 405 Undique vicinas studuit documenta per urbes
 Spargere, et extinctam vivificare fidem.
 Id Mutinae pubes mementi, Lepidique propinqua
 Maenia (5) et agrestes culta per arva casae,
 Et nova quae niveis albet Ferraria muris,
 410 Et senior vitreo Mantua cincta lacu.
 Romanis aquilae ducibus vexilla; sed isti
 Christus in albenti sindone pictus erat.
 Hoc insigne manu per rura ferebat et urbes, vexillum
 Sola docens magni castra sequenda Dei. defert;
 415 Discite quas curas, quantos conceperat ignes,
 Quantus in accenso pectore fervor erat.
 Quo studio, quali Christum retinebat amore,
 Sancta fides animo robora quanta dabat.
 Artibus his animos resides, et surda movebat
 420 Pectora et ad caeli numina calcar erat.
 Et melior nolens aliis maiore putari,
 Saepe aliquod finxit desipientis opus.
 Namque⁷ sacerdotum sacros ambivit honores,
 Et tumido fastu se simulavit agi (6).
 425 Non tamen austerarum summo de culmine vitae
 Decidit, angustum continuavit iter.
 Iamque instare videns supremarum tempora vitae, mortem
 Lactus ad aeternas corda levabat opes. lactus
 Cantat et ingratos vitae finire labores opperitur;
 Gestit, ut ad mortis limina venit holor (7).

¹ dilacerata B. — ² captus B. — ³ Lapithas B.
 — ⁴ Ericem B. — ⁵ pravum B. — ⁶ ciri B.

— ⁷ nanque B. — ⁸ lichmos B. — ⁹ tantam B.

(1) Comm. praev. num. 10. — (2) Cf. VERG., Aen. VI, 802. — (3) Cf. VERG., Aen. V, 402, 412, cet. — (4) Ritus a B. Ludovico institutus in ecclesia Bononiensi perdurasse testatur MELLONI, t. c., p. 142. — (5) Regium Lepidum, nunc Reg-

gio Emilia. — (6) « Visus est nimium cupere sacros honores sacerdotum id est aut fieri sacerdos aut venerari (sic) tanquam sacerdos et simulavit se impelli ambitione. » ASCENSUS. — (7) Seu cycnus. VERG., Aen. XI, 58; Ecl. IX, 36.

- A Praemia conspiciens longi sudoris arator,
Gaudet frugiferae messis adesse diem.
Sic alacris nostro fugiens Lodovicus ab orbe,
Id sibi iucundum significavit iter.
435 Anxia corda premens vitae iam limina morbus
Ceperat, et fato callis apertus erat.
Cum domus aegrotum miserans tellure iacentem 470
Membra dedit molli iam moribunda thoro.
solatia Non potuit plumas, nec lignea stragula ferre,
recusat; 440 Sed reptans gelidam corpore pressit humum,
Corpus, ait, terra est, humili date corpora terrae,
In sua felici mens eat astra pede.
sacra- Post sacros fidei ritus de more peractos,
mentis Mens abiit putri dissociata luto.
munitur; 445 Febris, et exiliens late de naribus humor
Sanguineus, maestae causa fuere necis.
Extinctum tumulo solenni funere corpus
Redditur, et celebri condita busta loco.
mortem Singula tractanti nulla ratione tacendum
praedieit; 450 Quod propriam multo viderat ante necem.
Vidit, et ante novem dixit sua funera menses,
Et sibi supremam non procul esse diem.
et medico- Mens pia subsidium medicae sibi noluit artis
rum artem More Agathes ¹ soli fidere docta Deo (1).
respuit. 455 Frigus et hibernum tolerat sine crinibus imbrem
Arbor, et exuto corpore nuda tremit.
Ast ubi clausa tepens per rura favonius intrat,
Incipit albenti luxuriare coma.
Humida per ligni graciles alimonia venas
460 Serpit, et imbibitus suscitatur ossa calor.
Purpureum miscet frondis cum flore decorem,
Et parit ornatus multi coloris opes.
Taliter hic iacuit plures inglorius annos,
Et tulit immensum vilis et aeger onus.
- VITA
465 Sed modo caelestem post funera sumptus in
Gliscit, et aeterna fertilitate viret. [aulam.
Sic quoque defunctum post debita saecula corpus
Surget, et antiqua vestiet ossa cute.
Tunc iterum notos animus labetur in artus,
Altaque terrestri vadet in astra pede.
Nona pruinosi iam lux erat orta novembris.
Cum levis ad patrem se tulit umbra suum.
Lustra decem vitae, binosque peregerat annos,
Haec fuit humanae meta suprema viae.
475 Ante fores Petri gelidam conversus in arcton,
Est locus antiquae religionis opus.
Hic iacuit primum, post sex a funere menses
Erutus, et magna conditus aede fuit.
Hic nova concursu fiunt miracula magno,
480 Votaque dat sacro Felsina tota loco.
Qui venit aegrotans, redit ad sua limina liber,
Et miseros homines ossa sepulta iuvant.
Loripedes, oculis capti, nodisque podagrae
Divinam illabi testificantur opem.
485 Summa virum probitas, simul et miracula sanc-
Esse probant, fidei si sit habenda fides. [tum
Magne pater, qui res hominum specularis ab alto
Vertice, consultes iudiciumque feras.
Nam nihil audendum temere, nec dicere sanctos
490 Convenit, assensum ² numinis ante tui.
Si tamen hunc liceat caelestibus addere divis,
Surgeret aetatis gloria summa tuae.
Sit tibi prosperitas, te Nestoris atque Sibyllae
Saecula in aeterni nectaris arva ferant.
495 Hactenus haec, olim cum nos donaveris urbe
Romulea (2), plectro te meliore canam.
- In eccle-*
siam ca-
thedralem
translatio.
Miraculis
clarescere
incipit.
Poeta inter
sanctos
locum ei
auguratur

¹ Agates B. — ² ascensum B.(1) Medicam opem refugit S. Agatha, *Act. SS.*, Febr. t. I, p. 617.— (2) *Comm. praev. num. 1.*

C

DE B. GRATIA

LAICO PROFESSO ORDINIS EREMITARUM S. AUGUSTINI
PROPE VENETIAS

F

ANNO 1508

COMMENTARIUS PRAEVIUS

H. D.

In monas-
terio
Sancti
Christo-
phori
prope
Venetias

1. Gemina erat incunte saeculo elapso in stagno Veneto insula, medio Venetias inter et Murianum itinere, quarum altera insignis erat monasterio Sancti Michaelis Ordinis Camaldulensis (1), altera monasterio Sancti Christophori de Pace dicto, quod fratres Ordinis Eremitarum S. Augustini Congregationis de Monte Orthono incolebant (2). Anno autem 1810 monasterium cum ecclesia Sanc-

ti Christophori solo aequata sunt, et locus coemeterio publico destinatus. Quod cum angustius censeretur, completo canali exiguo quo a vicina insula dividebatur, e duabus una facta est cui Sancti Michaelis nomen inhaesit (3). Ecclesiae formam laudarunt qui eam oculis conspexere; addunt etiam nullum in ea splendidius ornamentum fuisse sacris B. Gratiae confessoris, qui in coe-

(1) Flaminius CORNELIUS, *Ecclesiae Torcellanae antiquis monumentis illustratae*, t. III (Venetiis, 1749), p. 3-91. — (2) *Id.*, *Ecclesiae Novembris Tomus IV.*Venetae, antiquis monumentis illustratae, t. I (Venetiis 1749), p. 255-78. — (3) Venezia e le sue lagune, t. II, 2 (Venezia, 1847), p. 502-503.
38 -nobio